

56 (05/2022)

MEMORIA

PAMIĘĆ • HISTORIA • EDUKACJA

82. ROCZNICA DEPORTACJI PIERWSZYCH POLAKÓW DO OBOZU AUSCHWITZ

KAMIENIE
I HISTORIE
MIEJSCA PAMIĘCI
HOLOKAUSTU
W WIELKIEJ
BRYTANII

INSTALACJA
„PIERWSZY
TRANSPORT”
W
WARSZAWSKIM
CSW

BYLI SĄSIADAMI.
WYSTAWA
USHMM W
KRAKOWIE

Z KANAŁU
W GETCIE
ŁÓDZKIM

ZNALEZISKO

SPIIS TREŚCI

KAMIENIE I HISTORIE
MIEJSCA PAMIĘCI HOLOKAUSTU
W WIELKIEJ BRYTANII

82. ROCZNICA DEPORTACJI PIERWSZYCH
POLAKÓW DO KL AUSCHWITZ.
NARODOWY DZIEŃ PAMIĘCI

INSTALACJA „PIERWSZY TRANSPORT”
W WARSZAWSKIM CSW

WIRTUALNY PRZEWODNIK
PO MIEJSCU PAMIĘCI MAUTHAUSEN
DOSTĘPNY ONLINE

BYLI SĄSIADAMI.
WYSTAWA USHMM W KRAKOWIE

ZNALEZISKO Z KANAŁU
W GETCIE ŁÓDZKIM

ZAPROSZENIE NA KONFERENCJĘ:
LESSONS & LEGACIES EUROPE

Zachęcam wszystkich do współpracy z nami. Prosimy o informacje i sygnały o wydarzeniach, projektach, publikacjach, wystawach, konferencjach czy badaniach, o których powinni dowiedzieć się nasi czytelnicy.

Nasz e-mail: memoria@auschwitz.org

Będziemy wdzięczni za promowanie miesięcznika w mediach społecznościowych.

Paweł Sawicki, Redaktor Naczelny

Wszystkie wydania: memoria.auschwitz.org

KAMIENIE I HISTORIE. MIEJSCA PAMIĘCI HOLOKAUSTU W WIELKIEJ BRYTANII

Dzięki połączeniu namacalnej siły kamieni pamięci oraz pochłaniającego doświadczenia cyfrowego Foundation Stones Map prezentuje głębię powiązań między Brytyjczykami a Holokaustem.

Przez trzy ostatnie lata ponad 10 000 Brytyjczyków z całego kraju malowało kamienie pamięci dla powstającego w Londynie centrum pamięci i edukacji o Holokauście UK Holocaust Memorial and Learning Centre. W ramach projektu znanego pod nazwą Foundation Stones wszyscy chętni mogą pomalować kamień, który zostanie wmurowany w fundamenty pod Miejscem Pamięci. Zgodnie z żydowskim zwyczajem kładzenia małych kamieni na nagrobkach i pomnikach, każdy z nich to obietnica zachowania pamięci o przeszłości oraz wysiłku na rzecz budowania przyszłości wolnej od antysemityzmu oraz wszelkich przejawów nienawiści. W ten kreatywny sposób historia wkomponowuje się w nowe Miejsce Pamięci, za pośrednictwem którego Brytyjczycy odkrywają historię Holokaustu, a wielu z nich nie zna bądź nie rozumie jej wystarczająco dobrze.

W dzień święta Jom ha-Szoa mapa kamieni Foundation Stones Map została udostępniona w Internecie. Podążając wirtualnym szlakiem 27 kamieni, poznajemy kryjące się za nimi historie. Na żywo wszystkie kamienie uderzają swoim pięknem, a dzięki żmudnej pracy i wykonaniu setek zdjęć udało się doskonale oddać ich charakter w technologii 3D. Kamienie zostały tak realistycznie przedstawione na wirtualnej mapie, że mamy wrażenie, jakbyśmy sami mogli ich dotknąć.

Mapa Foundation Stones Map dostępna jest na stronie: www.foundationstones.uk

Dr Virginia Crompton, CEO organizacji Big

Ideas koordynującej projekt Foundation Stones w imieniu fundacji UK Holocaust Memorial Foundation powiedziała: „Szczególnie wzrusza mnie połączenie prostoty pomalowanego kamienia z angażującą przestrzenią cyfrową. Namacalne doświadczenie dotykania kamienia, obracania go i oglądania ze wszystkich stron przekłada się na poruszające i głębokie przeżycie wirtualne”.

Szlak rozpoczyna się w Liverpoolu na stadionie Everton Football Club. Właśnie tam kobieta, która towarzyszyła młodym graczom Premier League podczas wycieczki edukacyjnej do Miejsca Pamięci i Muzeum Auschwitz przekształciła swój kamień w mały dziecięcy bucik. Inspirację stanowił naturalny kształt i rozmiar kamienia. To wzruszający hołd dla 1,5 miliona zamordowanych dzieci, a jego historię opowiada z powagą i ciepłem znana aktorka Juliet Stevenson.

Wirtualną podróż kończymy w pobliżu londyńskiego Parlamentu, gdzie znajdujemy piękny kamień pomalowany na jasne kolory przez dziewięćdziesięcioośmiolatkę dla uczczenia pamięci jej matki, która zginęła w Auschwitz.

Lord Pickles, Współprzewodniczący fundacji UK Holocaust Memorial Foundation, tłumaczy: „Każdy z kamieni umieszczonych na szlaku niesie historię bądź przesłanie dla londyńskiego Miejsca Pamięci Holokaustu”. Kolejny współprzewodniczący, Ed Balls, dodaje: „Podążając szlakiem, odkrywamy emocjonalne więzi Brytyjczyków z historią Holokaustu, począwszy od rozdzielonych

Foundation Stones

Start Trail ▶

1. The child's shoe stone

Goodison Park Stadium, Liverpool

The trail begins with a stone transformed into a child's shoe. It was painted by a woman from Everton Football Club who accompanied young academy players on a trip to Auschwitz.

2. A stone for Eleanor Rathbone

The Royal Liver Building, Liverpool

This stone is dedicated to MP Eleanor Rathbone who tirelessly campaigned for the rights of refugees and for government to do more to stand up to Nazi

emocjonalne więzi Brytyjczyków z historią Holokaustu, począwszy od rozdzielonych rodzin po niezłomność Ocalałych". Umieszczenie tych opowieści na mapie w miejscach, z którymi się łączą, pokazuje bogatą mozaikę połączeń wszelkich zakątków Wielkiej Brytanii z tamtymi wydarzeniami.

Stworzenie mapy Foundation Stones Map było możliwe dzięki wsparciu Google.org. Rowan Barnett, Dyrektor Google.org w Europie, na Bliskim Wschodzie i w Afryce powiedział: „Historie tak wielu rodzin, w tym również i mojej, przeplatają się z historią Holokaustu. Wszyscy jesteśmy solidarnie zobowiązani do promowania pamięci o Holokaucie i niezwykle istotną rolę pełni

nasza współpraca z rządami państw oraz społeczeństwem obywatelskim w tym zakresie, jak również wysiłki na rzecz zwalczania przejawów antysemityzmu oraz zapewnienia przyszłości wolnej od nienawiści”.

Dzięki serii szlaków profesjonalnie przedstawionych na mapie Foundation Stones Map fundacja UK Holocaust Memorial Foundation propaguje moc tych pięknych symboli pamięci wśród szerszej publiczności. Idea projektu opiera się na założeniu, iż dzielenie się skłaniającymi do przemyśleń i emocjonalnymi odwołaniami do historii zapewnia ciągłość jej dziedzictwa. Na tej idei bazuje opracowana przestrzeń cyfrowa i jej wpływ na odbiorców.

82. ROCZNICA DEPORTACJI PIERWSZYCH POLAKÓW DO KL AUSCHWITZ. NARODOWY DZIEŃ PAMIĘCI

14 czerwca 1940 r. to data uznawana za początek funkcjonowania niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz. Tego dnia Niemcy deportowali z więzienia w Tarnowie do obozu Auschwitz grupę 728 Polaków. Wśród nich byli żołnierze kampanii wrześniowej, członkowie podziemnych organizacji niepodległościowych, gimnazjaliści i studenci, a także niewielka grupa polskich Żydów. Otrzymali oni numery od 31 do 758.

Obchody 82. rocznicy tego wydarzenia odbyły się pod Patronatem Narodowym Prezydenta RP Andrzeja Dudy. Decyzją Sejmu RP 14 czerwca obchodzony jest jako Narodowy Dzień Pamięci Ofiar Niemieckich Nazistowskich Obozów Koncentracyjnych i Obozów Zagłady.

Wizualnym symbolem obchodów była oryginalna rękawica bokserska, w której w Auschwitz toczył walki Tadeusz Pietrzykowski, więzień z pierwszego transportu z 14 czerwca (nr 77), a także jego gryps wystany z obozu do rodziny.

W wydarzeniach upamiętniających rocznicę na terenie Miejsca Pamięci wzięło udział 13 ocalałych z Auschwitz, a także przedstawiciele władz państwowych i samorządowych, korpusu dyplomatycznego, duchowieństwa, delegacje organizatorów obchodów, wielu instytucji organizacji społecznych oraz wszyscy pragnący uczcić pamięć ofiar niemieckich nazistów.

W liście skierowanym do uczestników obchodów rocznicowych wicepremier, minister kultury i dziedzictwa narodowego prof. dr hab. Piotr Gliński napisał: „Wyrazy najwyższej czci składamy dziś wszystkim ofiarom KL Auschwitz-Birkenau, przede wszystkim obecnym na dzisiejszej uroczystości więźniom obozu – świadkom historii, za dramatyczne świadectwo życia, a także ich rodzinom, potomkom i bliskim”.

„Podziękowania składam także kustoszowi Miejsca Pamięci – Państwowemu Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, które nieprzerwanie zabezpiecza i udostępnia świadectwa niemieckich zbrodni dokonanych w kompleksie obozowym KL Auschwitz. Wielu pracowników tego muzeum upamiętnia także dziś własnych członków rodzin, którzy doznawali cierpień uwięzienia i męczeństwa w tym obozie. Muzeum obchodzi w tym roku wspaniały jubileusz: 75-lecie rozpoczęcia swej działalności – tytanicznej pracy nad zachowaniem pamięci o tym miejscu, przechowaniem i upowszechnieniem tej bolesnej spuścizny” – napisał prof. Piotr Gliński.

Podczas obchodów odczytano również list marszałek Sejmu Elżbiety Witek: „W dniu 14 czerwca 1940 r. ruszyła bezduszna nazistowska machina zagłady wyrosła z nienawiści i chęci zawładnięcia światem. Pochłonęła miliony istnień ludzkich, zadając niewyobrażalny ból i cierpienie, podeptała godność i zdławiła nadzieję. Obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau stał się miejscem, gdzie naziści próbowali ostatecznie unicestwić naród żydowski, dokonać eksterminacji Polaków, Romów i przedstawicieli innych narodów. Ogrom tragedii, jaka się tu rozegrała, wykraczający poza granice pojmwania i zrozumienia, wciąż budzi pytanie o zachowanie wartości oraz istotę człowieczeństwa”.

Narodowy Dzień Pamięci Ofiar Niemieckich Nazistowskich Obozów Koncentracyjnych i Obozów Zagłady

14 czerwca 2022

W swoim wystąpieniu dyrektor Muzeum Auschwitz dr Piotr M. A. Cywiński zwrócił się do obecnych ocalałych z Auschwitz: – Dziękując wam, drodzy, za tak liczną obecność, pragnę w imieniu całego Muzeum, wszystkich pracowników, oddać hołd wszystkim, którzy tutaj zginęli, którzy tutaj byli męczeni, ale też mieć na myśli tych wszystkich, którzy po wojnie starali się różnymi metodami ratować pokój. Nawet w najtrudniejszych komunistycznych czasach. Obyśmy potrafili pokój docenić.

– Stoimy tutaj razem z osobami, które prawie całe swoje życie przeżyły pod prężeniem zawołania „nigdy więcej”. I widzimy, co się dzieje za naszą wschodnią granicą, w Ukrainie. Jeszcze pół roku temu chyba wszyscy myśleliśmy, że wojna na taką skalę w Europie jest nie do pomyślenia. Dziesiątki tysięcy albo i więcej ofiar cywilnych. Niechże ta rocznica uświadomi nam głębokie powiązania lekcji z tragicznej przeszłości, która jednak stanowiła po wojnie podwaliny powojenności, tych czasów, w których bezpiecznie udało nam się żyć bez wojny – podkreślił Piotr Cywiński.

Przed blokiem 11 zabrzmiał hymn narodowy, a pod Ścianą Śmierci na dziedzińcu bloku 11 uczestnicy obchodów złożyli wieńce i znicze, upamiętniając wszystkie ofiary niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz.

Wieńce złożono również pod tablicą poświęconą pierwszemu transportowi na budynku dawnego Polskiego Monopolu Tytoniowego, nieopodal terenu dzisiejszego Muzeum Auschwitz. To tam 14 czerwca 1940 r. esesmani umieścili więźniów na okres kwarantanny, a dziś mieści się tam Małopolska Uczelnia Państwowa im. rtm. Witolda Pileckiego.

Na zakończenie oficjalnych obchodów w Centrum św. Maksymiliana w Harmężach, gdzie prezentowana jest wystawa prac autorstwa byłego więźnia pierwszego transportu nr 423 Mariana Kołodzieja „Klisze pamięci. Labirynty”, odprawiono uroczystą mszę świętą, której przewodniczył biskup Roman Pindel, ordynariusz diecezji bielsko-żywieckiej.

– Gromadzimy się w tym kościele bardzo niezwykle, nieodległym od obozu Auschwitz, aby 14 czerwca wspominać pierwszy transport więźniów z Tarnowa. W tym dniu obchodzi się także Narodowy Dzień Pamięci Ofiar Niemieckich Nazistowskich Obozów Koncentracyjnych i Obozów Zagłady. W tym miejscu od kilku lat przywołujemy konkretne elementy tego wydarzenia, które zapoczątkowało funkcjonowanie obozu Auschwitz-Birkenau w 1940 r. Dobrze, że my, w cieniu Auschwitz-Birkenau, ale także w wielu miejscach w Polsce pamiętamy. Pamiętamy zgodnie z tekstem, który znajdziemy przy wejściu do słynnego cmentarza zasłużonych w Zakopanem: ojczyzna to ziemia i groby.

Narody tracąc pamięć, tracą życie – mówił biskup Pindel.

Wśród wydarzeń towarzyszącym obchodom rocznicowym były otwarcie wystawy „Stolen Memory” przygotowanej przez Arolsen Archives, którą oglądać można przed wejściem do Miejsca Pamięci do 30 czerwca, a także konferencja poświęcona losom polskich leśników zaangażowanych w czasie II wojny światowej w działania ruchu oporu i historii pierwszych transportów Polaków do niemieckiego nazistowskiego obozu Auschwitz. W jej programie była także dyskusja z udziałem członków rodzin ocalałych z obozu.

Organizatorzy obchodów rocznicowych:

- Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau
- Centrum św. Maksymiliana w Harmężach
- Centrum Żydowskie w Oświęcimiu
- Diecezja Bielsko-Żywiecka
- Fundacja Movart
- Fundacja Pamięci Ofiar Auschwitz-Birkenau
- Fundacja Pobliskie Miejsca Pamięci Auschwitz-Birkenau
- Fundacja Pomnik Hospicjum Miastu Oświęcim
- Gmina Oświęcim
- Krakowska Fundacja Centrum Informacji, Spotkań, Dialogu, Wychowania i Modlitwy w Oświęcimiu
- Małopolska Uczelnia Państwowa im. rtm. Witolda Pileckiego w Oświęcimiu
- Miasto Oświęcim
- Miasto Tarnów
- Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu
- Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej
- Muzeum Zamek w Oświęcimiu
- Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie
- Prowincja św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych Franciszkanów
- Starostwo Powiatowe w Oświęcimiu
- Stowarzyszenie Auschwitz Memento
- Stowarzyszenie Romów w Polsce
- Towarzystwo Opieki nad Oświęcimiem
- Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych

INSTALACJA „PIERWSZY TRANSPORT” W WARSZAWSKIM CSW

W Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski w Warszawie oglądać można instalację autorstwa Wojciecha Korkucia pt. Pierwszy transport. Jest ona poświęcona grupie 728 Polaków, których 14 czerwca 1940 r. Niemcy deportowali do tworzonoego obozu koncentracyjnego Auschwitz z więzienia w Tarnowie. Wydarzenie to jest uznawane za początek funkcjonowania obozu.

Jest to kontynuacja projektu rozpoczętego przez artystę w 2020 r. Inspiracją była dla niego rozmowa z Barbarą Wojnarowską-Gautier, ocalałą z Auschwitz, która do obozu została deportowana z płonącej powstańczej Warszawy w sierpniu 1944 r. razem z rodzicami Eugeniuszem i Ireną. Miała wówczas trzy i pół roku. Podczas rejestracji otrzymała numer 83638. Została wyzwolona razem z matką 27 stycznia 1945 r. Dziś jest honorowym kustoszem projektu. Jego kuratorem jest Daniel Echaust.

– Uczestniczę w tym przedsięwzięciu od początku powstawania wystawy. Od momentu, kiedy CSW Zamek Ujazdowski odwiedziła pani Barbara Wojnarowska-Gautier i kiedy artysta razem z dyrekcją zaproponowali mi, abym został kuratorem. Nie wiedziałem jednak, z czym się będę mierzyć – powiedział Daniel Echaust.

W latach 2020-21 Wojciech Korkuć zrealizował w przestrzeni miejskiej projekt, w ramach którego powstała ekspozycja kartoteki imion, nazwisk i zachowanych zdjęć pierwszych polskich więźniów Auschwitz. W tym roku artysta skupił się na najmłodszych ofiarach transportu, podejmując także próbę zniesienia dystansu czasowego poprzez zastosowanie współczesnych technik wizualnych i w ten sposób przybliżenia ich współczesnemu odbiorcy.

Zdaniem dyrektora Muzeum Auschwitz dr. Piotra M. A. Cywińskiego, instalacja uderza widza swoją prostotą: – Składa się na nią lista 728 więźniów z pierwszego transportu, a część z nich

opatrzone zachowanymi zdjęciami obozowymi. Prowadzą one do monumentalnego czerwonego trójkąta z literą „P” – oznaczenia polskiego więźnia politycznego w obozie koncentracyjnym. W wędrówce tej towarzyszy odwiedzającemu odgłos jadącego pociągu.

– Idąc wzdłuż tych list i portretów, na samym środku, widać potężne odniesienie do czasów dzisiejszych: wybrane postaci więźniów zostały przez autora nie tylko koloryzowane, a także „ubrane” we współczesne stroje młodych ludzi. Efektem jest bardzo ciekawe zniwelowanie dystansu pokoleniowego – dodał Piotr Cywiński.

Kurator wystawy przyznaje, iż nie zdawał sobie sprawy z tego, iż ten temat posiada aż tak ciężki ładunek emocjonalny: – Wojtek Korkuć pozwolił mi współuczestniczyć merytorycznie i poniekąd artystycznie w swojej wystawie, ale nikt mnie nie uprzedził, że po ponad miesiącu będę zasypiać z datą 14 czerwca 1940 r. Bardzo głęboko wszedłem w ten temat, dosłownie namacalnie, i wiem, że Bóg dał mi cudowne życie. Życie, którym muszę świadczyć.

Dyrektor Cywiński podkreślił, iż instalacja prezentowana w Zamku Ujazdowskim to jeszcze jeden dowód na siłę minimalizmu w sztuce: – Zamiast przegadać całą historię z jej różnymi odcieniami i szczegółami, można w prosty i wymowny sposób ukazać jej esencję: konkretnych ludzi. Tworzy to silny pomost empatii i utożsamiania się odwiedzającego z człowieczeństwem ofiary.

Instalację „Pierwszy transport” można oglądać w CSW Zamek Ujazdowski w Warszawie do 14

WIRTUALNY PRZEWODNIK PO MIEJSCU PAMIĘCI MAUTHAUSEN DOSTĘPNY ONLINE

Nowy moduł poświęcony obozowi koncentracyjnemu Gusen daje możliwość obejrzenia jego architektonicznych pozostałości. W module dedykowanym Miejscu Pamięci Mauthausen zawarta jest opcja umożliwiająca zwiedzanie na własną rękę z audioprzewodnikiem. Trwają prace nad kolejnymi modułami.

Zachowało się wiele pozostałości architektonicznych obozu koncentracyjnego Mauthausen, jednak dawny podobóz Gusen został w dużej części zniszczony po 1945 r., a na pozostałym terenie pobudowano osiedle mieszkaniowe. Dlatego osobom odwiedzającym to miejsce w dzisiejszych czasach trudno jest wyobrazić sobie, jak pierwotnie

przedstawiał się ten obszar. Nowy Wirtualny Przewodnik umożliwia odkrywanie tej przestrzeni na własną rękę. Zwiedzający mają możliwość interaktywnego śledzenia zachowanych pozostałości obozu Gusen, jego rozbudowy w epoce reżimu narodowosocjalistycznego oraz obejrzenia dzisiejszych pomników oraz miejsc pamięci upamiętniających

Audioguide

Historyczne Ślady

obejrzenia dzisiejszych pomników oraz miejsc pamięci upamiętniających historię tego miejsca. Zastosowanie technologii GPS umożliwia użytkownikom nawigowanie po terenie obozu z wykorzystaniem telefonów komórkowych.

Z technicznego punktu widzenia Wirtualny Przewodnik to aplikacja typu PWA. To innowacyjne rozwiązanie łączy w sobie zalety tradycyjnej aplikacji z funkcjonalnościami strony internetowej. Istnieje możliwość dynamicznej zmiany oraz dostosowania zawartych treści. Miejsce Pamięci Mauthausen zyskało niezależność od wielkich sklepów z aplikacjami zarządzanych przez technicznych gigantów. Aplikacja Miejsca Pamięci Mauthausen przeszła niezbędne testy i została w całości przeniesiona do nowego formatu technicznego,

nieprzerwanie oferując zwiedzającym opcję wizyty w Miejscu Pamięci na własną rękę z audio przewodnikiem. Obecnie trwają prace nad rozszerzeniami Wirtualnego Przewodnika. Dzięki współpracy z "Bewusstseinsregion Mauthausen – Gusen – St. Georgen" powstają dwa kolejne moduły przybliżające zwiedzającym najbliższe otoczenie obozów koncentracyjnych Mauthausen i Gusen.

Wirtualny przewodnik oraz jego pierwsze dwa moduły poświęcone obozom koncentracyjnym Mauthausen i Gusen dostępne są na stronie www.mm-tours.org

✓ Miejsca pamięci

✓ Infrastruktura

„BYLI SĄSIADAMI”.

WYSTAWA USHMM W KRAKOWIE

W Żydowskim Muzeum Galicja w Krakowie otwarto wystawę przygotowaną przez United States Holocaust Memorial Museum „Byli sąsiadami: ludzkie wybory i zachowania w obliczu Zagłady”.

Wystawa „Byli sąsiadami” poddaje analizie niektóre z kluczowych pytań dotyczących Holokaustu: Dlaczego był on możliwy? Co sprawiło, że oprócz bezspornej i fundamentalnej roli Adolfa Hitlera i innych przywódców partii nazistowskiej, tak wielu zwykłych ludzi w całej Europie popierało zbrodnie nazistów lub milczało? Dlaczego tak niewielu pomagało tym najbardziej zagrożonym?

– Cieszę się, że ta ważna wystawa jest dostępna dla odwiedzających właśnie w Żydowskim Muzeum Galicja. Tematy przez nią poruszane są dla nas niezmiernie istotne. Opisuje bowiem procesy, których zrozumienie pozwala nam nie tylko poznać sytuację z okresu wojny, ale też zachowania, które kształtują współczesne, polsko-żydowskie relacje. Kwestie pomocy, obojętności czy zdrady to tematy, które nieustannie wracają w polsko-polskich i polsko-żydowskich dyskusjach na temat przeszłości. Ale szczególne znaczenie nadaje tej wystawie również kontekst, w którym jest otwierana. Wojna w Ukrainie, okrutne zbrodnie popełniane przez rosyjskich żołnierzy na ludności cywilnej i wreszcie bezprecedensowa reakcja polskiego społeczeństwa, jasno pokazują, że tematy poruszone na wystawie są nie tylko ważne, ale również niestety, nadal bardzo aktualne – mówi Jakub Nowakowski, dyrektor Żydowskiego Muzeum Galicja.

– Badanie historii pomaga nam

zrozumieć, w jaki sposób ludzie w innym czasie i w innych okolicznościach dokonywali ważnych wyborów oraz jakie były ich konsekwencje – powiedziała Sara J. Bloomfield, dyrektor United States Holocaust Memorial Museum. – Wystawa „Byli sąsiadami” zmusza zwiedzających do refleksji nad ludzkimi wyborami, które sprawiły, że Holokaust był możliwy. To wyraźne przypomnienie o sile jednostek, które mogą coś zmienić – na lepsze lub na gorsze. Dziś także znaleźliśmy się w historycznej chwili. Wojna w Ukrainie każdego dnia przypomina nam o znakach ostrzegawczych, które wszyscy mieliśmy przed oczami, ale których nie dostrzeżliśmy. Władimir Putin przez wiele lat próbował karać za głoszenie prawdy historycznej, kontrolując w ten sposób narrację narodową i mitologizując historię. To uzasadnić miało jego program polityczny, a teraz także brutalny program militarny. Zainspirowani odpornością i oporem narodu ukraińskiego oraz pełną życzliwością reakcją narodu polskiego, podejmujemy zobowiązanie do zachowania prawdy historycznej, a także nauczania i publicznej dyskusji o niej i jej kluczowej roli w demokracji.

**Wystawę można będzie oglądać
w Żydowskim Muzeum Galicja
do 31 stycznia 2023 r.**

Historia wystawy „Byli sąsiadami”

Historia wystawy „Byli sąsiadami”

W związku z 20. rocznicą powstania United States Holocaust Memorial Museum w 2013 powstała specjalna wystawa „Some Were Neighbors” („Byli sąsiadami”), która trwała do 2017 r.

Po zamknięciu oryginalnej wystawy w Waszyngtonie, powstała jej skrócona, łatwa do eksponowania wersja mobilna,

przeznaczona do użytku międzynarodowego. Edukatorzy z Europy i innych części świata wskazywali bowiem, że wystawa będzie pomocna w nauczaniu o tym, że jednostki mają możliwość decydowania. Analizując wybory, jakich dokonywali zwykli ludzie w przeszłości, uczniowie mogą zastanowić się nad swoimi rolami i obowiązkami w dzisiejszych czasach.

Mobilna wersja wystawy została przetłumaczona na 10 języków i była dotychczas prezentowana w 21 krajach. W Polsce po raz pierwszy wystawę „Byli sąsiadami” otwarto w styczniu 2022 r. w Muzeum Polaków Ratujących Żydów Podczas II Wojny Światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej. Dotychczas oglądać ją można było także w Warszawie i Wrocławiu.

BYLI SĄSIADAMI

LUDZKIE WYBORY I ZACHOWANIA W OBliczu ZAGŁADY

30.06.2022-31.01.2023

GALICJA
ŻYDOWSKIE MUZEUM

UNITED STATES
HOLOCAUST
MEMORIAL
MUSEUM

ŻYDOWSKIE MUZEUM GALICJA | GALICIA JEWISH MUSEUM
UL. DAJWÓR 18, KRAKÓW TEL. +48 12 421 68 42
WWW.GALICIAJEWISHMUSEUM.ORG

FESTIWAL
KULTURY
ŻYDOWSKIEJ

WYDARZENIE TOWARZYSZĄCE:

ZNALEZISKO Z KANAŁU W GETCIE ŁÓDZKIM

Getto w Łodzi (Litzmannstadt) charakteryzowało się ścisłą izolacją, na co wpływ miał m.in. brak sieci kanalizacyjnej. Do wybuchu wojny miejski system wodno-kanalizacyjny swoim zasięgiem nie obejmował terenu Starego Miasta i Bałut, gdzie w 1940 r. utworzono „dzielnicę zamkniętą”. Wykluczało to możliwości kontaktów jego więźniów, ze światem zewnętrznym, poprzez podziemną komunikację, jak miało to miejsce chociażby w getcie warszawskim. Jednak niepozorne artefakty, odkryte w kanale rzeki Bałutki, mogą rzucić nowe światło na tę kwestię.

W 2019 r. łódzki Zakład Wodociągów i Kanalizacji (ZWiK) przekazał Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi zawiasy oraz metalowe elementy blokujące kratę. Zostały one odnalezione w kanale rzeki Bałutki (w okolicach dzisiejszej ul. Piekarskiej), przy granic dawnego getta. Strumień ten jako jedyny z lokalnych cieków wodnych płynął w obrębie getta. Podobnie jak inne łódzkie rzeki, już w latach 20. i 30., Bałutka została ukryta w podziemnym kanale, jedynie okazjonalnie wylaniając się na powierzchnię. Z tego powodu nie zapisała się we wspomnieniach przymusowych mieszkańców getta. Można przypuszczać jednak, że w okresie jego istnienia, była ona wykorzystywana jako

kolektor ściekowy – jak miało to miejsce chociażby w przypadku zabudowań szpitala przy ul. Łagiewnickiej 37.

Na mapie sieci kanalizacyjnej pochodzącej z 1935 r. nie odnajdujemy jednak tego rodzaju obiektu. Adnotacja o metalowej kratce znajdującej się wewnątrz kanału widnieje dopiero na mapie wykonanej w lipcu 1940 r. (tj. już po zamknięciu getta, co nastąpiło z końcem kwietnia 1940 r.) sporządzonej przez zakład wodno-kanalizacyjny (Wydział IV) przy niemieckim Zarządzie Miejskim. Ten wyjątkowy element infrastruktury technicznej znalazł się więc pod ziemią dopiero w okresie okupacji.

Na jego prawdopodobne przeznaczenie zwróciła uwagę Tatiana Berenstein, gdy w 1960 r. plany sieci kanalizacyjnej trafiły do Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. W protokole badaczka wskazała, że dokumentacja „świadczy o istnieniu kraty zamykającej prześwit kanału, celem uniemożliwienia podziemnej komunikacji mieszkańcom getta”. Przedstawiona ówczesnie opinia, jest tym bardziej prawdopodobna, że z punktu widzenia funkcjonowania systemu kanalizacji nie jest zasadne montownie tego rodzaju elementów wewnątrz kanałów. Z reguły są one lokalizowane u ich wylotów, zabezpieczając przed niepożądanym wejściem, a jednocześnie umożliwiając sprawne ich oczyszczenie. Montaż we wnętrzu, utrudnia oczyszczanie kanałów z gromadzących się nieczystości, które z czasem blokowałyby przepływ ścieków. Wszystko wskazuje więc na to, że kratę w kanale Bałutki zamontowano intencjonalnie, by uniemożliwić przechodzenie podziemnym kanałem. Należy domniemywać,

że miała ona służyć zamknięciu ewentualnej drogi komunikacji mieszkańców getta z tzw. aryjską częścią miasta (w tym uniemożliwić ucieczkę z niego).

Bez wątplenia krata musiała znajdować się w kanale jeszcze po 1945 r. Obecnie trudno jednak ustalić w jakich okolicznościach została zdemontowana, ani co się z nią stało. Przeprowadzona, przez pracowników ZWiK weryfikacja terenowa, ujawniła istnienie jedynie elementów mocujących. Stanowią one jednak dowód na odcięcie ewentualnego szlaku komunikacyjnego. Otwartym pozostaje pytanie czy jej umieszczenie przez Niemców było działaniem prewencyjnym, czy też krata miała przerwać istniejącą już drogę kontaktu. Niezależnie od odpowiedzi, znalezisko wskazuje na dotychczas nieznaną aspekt funkcjonowania getta oraz jego wyjątkowo opresyjny charakter – szczelne oddzielenie od pozostałej części miasta.

ZAPROSZENIE NA KONFERENCJĘ: LESSONS & LEGACIES EUROPE

Organizowana w Pradze w Republice Czeskiej konferencja Lessons & Legacies Conference zaplanowana na 2023 rok po raz pierwszy odbędzie się w Europie Środkowo-Wschodniej – regionie naznaczonym nazistowską okupacją oraz wprowadzanymi politykami rasowymi, w którym konkurowały ze sobą reżimy nacjonalistyczne, przesunęły się granice, a suwerenność zyskiwały nowe państwa narodowe. Konferencja ta będzie drugim z serii wydarzeń organizowanych w Europie, po konferencji Lessons & Legacies, która odbyła się w Monachium w 2019 r.

Zapraszamy do nadsyłania artykułów, dla których miejsce organizacji konferencji będzie stanowiło punkt wyjścia, lecz nie skupiamy się wyłącznie na geograficznym wymiarze rozważań. Mogą one dotyczyć przekraczania różnego typu granic, w tym historii konkretnych społeczności narodowych czy grup, jak również odwoływać się stricte do dziedzin akademickich. Celem praskiej konferencji Lessons & Legacies jest promowanie debaty naukowej poświęconej różnorodnym podziałom oraz powiązaniom w zakresie studiów nad Holokaustem, zarówno z punktu widzenia tematycznego, jak i metodologicznego.

Zapraszamy do nadsyłania propozycji artykułów, dyskusji panelowych oraz warsztatów na konferencję sponsorowaną przez fundację edukacyjną Holocaust Educational Foundation of Northwestern University, Centrum Studiów nad Holokaustem Instytutu Historii Współczesnej Liebniża, Niemiecką Federalną Agencję Edukacji Obywatelskiej, Instytut i Archiwum Masaryk Czeskiej Akademii Nauk oraz Uniwersytet Karola. Propozycje powinny nawiązywać do aktualności oraz rozwoju w zakresie stypendiów nawiązujących do tematyki Holokaustu, edukacji o Holokauście oraz historii obywatelskiej w szeroko pojmowanym zakresie dwóch motywów przewodnich konferencji:

Holocaust Educational Foundation
of Northwestern University
FOUNDED BY THEODORE ZEV AND ALICE R. WEISS

FACULTY
OF SOCIAL SCIENCES
Charles University

1. Usytuowanie historii prześladowań, wykluczenia i uciezek, deportacji oraz morderstw na Żydach i Romach w szerszym kontekście geograficznym i etnicznym, a także na tle innych rozłamów oraz konfliktów w Europie Środkowo-Wschodniej oraz poza jej terytorium, stanowi wyzwanie naukowe oraz punkt sporny w debacie publicznej. Zagłębiając się w historii ofiar na konkurujących ze sobą terenach, badacze Holokaustu poszukują odpowiedzi na to, jak skutecznie zintegrować tematykę okupacji, narodową historię antysemityzmu, rasizmu oraz konfliktów etnicznych. Z chęcią przyjmujemy propozycje traktujące o oraz łączące historie migracji, w tym zagadnienie uchodźstwa oraz przesiedleń, a także te, które dyskutują z dominującym w piśmiennictwie historycznym nacjonalizmem metodologicznym. Ta ścieżka tematyczna umieszcza Holokaust oraz jego skutki w szerszych kontekstach, włączając w swoje badania historie procesów wykluczenia oraz masową przemoc w odniesieniu do różnych społeczności. Może ona także odwoływać się do tego, jak ta skomplikowana przeszłość zostaje wykorzystywana bądź stosowana jako broń we współczesnych konfliktach.

2. Celem tej ścieżki jest zbadanie oraz dyskusja nad granicami konkretnych dyscyplin dla promowania

interdyscyplinarnego podejścia do tematyki Holokaustu. Czekamy na propozycje analizujące powiązania między Studiami nad Holokaustem a innymi polami badawczymi oraz dyscyplinami, w tym między innymi naukami społecznymi, kulturą oraz studiami nad pamięcią. Włącza się w nią odkrywanie powiązań metodologicznych w zakresie umiejscowienia Holokaustu w ramach różnorodności społecznej, kulturowej, lingwistycznej i etnicznej, aż po badania kolonialne, postkolonialne i dekolonialne. Interesują nas prace z zakresu cyfrowych nauk humanistycznych, historii cyfrowej oraz coraz popularniejszych ilościowych badań nad Holokaustem z wykorzystaniem między innymi dużych zbiorów danych prozopograficznych. W kręgu naszych zainteresowań znajdują się także artykuły odwołujące się zarówno do ugruntowanych, jak i nowych podejść do studiów nad Holokaustem i wchodzących w ich skład dyscyplin.

Termin nadsyłania prac:
15 grudnia 2022 r.

Szczegóły dotyczące formatu sesji w ramach konferencji dostępne są na stronie internetowej Instytutu i Archiwum Masaryk Czeskiej Akademii Nauk. Pytania odnośnie rejestracji oraz zgłoszeń można przesyłać na adres lessons@mua.cas.cz.

MEMORIA

PAMIEĆ • HISTORIA • EDUKACJA

memoria.auschwitz.org

WYDAWCA

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau

REDAKTOR NACZELNY

Paweł Sawicki

SEKRETARZ REDAKCJI

Agnieszka Juskowiak-Sawicka

REDAKCJA

Bartosz Bartyzel
Marek Lach
Łukasz Lipiński

KONTAKT

memoria@auschwitz.org

